

به جامانده از قرن سیزدهم بارسم الخط ریحان خفی در ۱۵ سطر و به قلم جمال الدین یاقوت مستعصمی، برجسته ترین خطاط قرن هفتم هجری در رجب ۶۰۴ قمری کتابت شده است. شایان ذکر است که یاقوت مستعصمی مشهورترین خوشنویس کل بلاد اسلامی تا عصر حاضر است. او غلام مستعصم بالله آخرین خلیفه عباسی بوده و اقلام سته، ثلث، ریحان، محقق، نسخ غیر ایرانی، توقیع و رقاع را به بالاترین کیفیت می نوشته و خط نسخی که اکنون در تمام کشورهای اسلامی رایج است خط نسخ یاقوت است. تعداد اوراق آن ۱۹۲ برگ و از جنس کاغذ خانبالغ و به رنگ نخودی ختایی و خنایی فرنگی است. ابعادش ۵۲×۳۳/۵ سانتی متر و جلد آن لاک روی و غنی کشمیری است.

این اثر در قرن ۱۴ قمری توسط سلطان القراء تصحیح شده است. این قرآن به خط نسخ خوش و سوره اول آن یعنی فاتحه الکتاب به خط ثلث خفی با سقید آب تحریر در نوشته شده است. هر صفحه پانزده سطر با جدول و کمندوبین سطور طالع اندازی دندان موشی مزین به گل و برگ فرنگی و نقش فواصل آیات ستاره زرین است. این نسخه دارای ۱۹۲ ورق و جلد روغنی کشمیری، پرکار و نفیس و دور به تاریخ ۱۲۰۲ ه. ق. است. گلچین معانی در کتاب گنجینه قرآن می نویسد: در این قرآن چند نوبت دست برده شده است. بنابر وقف نامه، صفحه اول آن که توسط مرحوم خوشنویس باشی نوشته شده، تاریخ تعمیر و مرمت آن را ۱۳۹۲ ه. ق. ذکر کرده اند.

قرآن وقفی محمدشاه

در اواسط قرن سیزده قمری محمدشاه قاجار بعد از رسیدن به سلطنت سفارش نگارش قرآنی را به کاتب السلطان یعنی محمدعلی اردستانی حسینی می دهد تا آن را برای قرائت بر سر مقبره پدرش عباس میرزای قاجار که مدفون در حرم مطهر است، قرار دهد. محمدابراهیم قزوینی نیز از ماه رمضان سال ۱۲۵۸ تصحیح این قرآن را در اصفهان شروع و تا ماه رمضان سال ۱۲۵۹ قمری آن را به انجام می رساند. شاه قاجار نیز این نسخه از قرآن کریم را در همان سال وقف می کند.

این قرآن دارای ۲۹۵ ورق از جنس پارچه کتان به رنگ نباتی است، آغاز آن سوره مبارکه فاتحه الکتاب و پایان آن سوره مبارکه «ناس» است؛ بر هر ورق از این نسخه آیات در ۱۵ سطر به خط نسخ بامر کب مشکی در جدولی به ابعاد ۲۸/۵ در ۵/۱۱ سانتی متر نوشته شده است. بر ورق اول این نسخه نیز یادداشتی مبنی بر مقفود شدن و سرقه این مصحف شریف به خط و مهر مرتضی قلی خان طباطبایی در سال ۱۳۴۰ نوشته شده است. دو صفحه آغاز قرآن فاتحه الکتاب و آغازین آیات سوره بقره مذهب و مریع، به خط رفاع طلایی تحریر در بر زمینه لاجوردی و بین سطور آن طالع اندازی شده است. فواصل آیات ستاره های طلایی و نشان های ترنجی شکل مذهب باز زمینه لاجوردی و قرمز به

خط رفاع بامر کب طلایی برای حزب، جزو و نصف جزو استفاده شده است. در پنج صفحه آخر نسخه چگونگی نگارش قرآن، شرایط وقف و رقم کاتب نوشته شده است. در بالای صفحه اول آن «بسم الله» نام سلطان محمدشاه و صفحه دوم «علی بن موسی الرضا» و «عباس میرزا» که این قرآن به یادبودی نوشته و وقف شده داخل ترنج و دوسر ترنج به خط رفاع طلایی بر زمینه لاجوردی و سنگرف نوشته شده است. در صفحه اول این نسخه یادداشت عرض دید و مهر تولیت آستان قدس رضوی در سال ۱۳۴۲ ق. وجود دارد. جلد این قرآن لاک روی و غنی دور و است و بیرون آن دارای نقش گل های میخک، محمدی رعنا، لاله سنبل و زنبق است که با سه حاشیه مجدول با نقوش گل و برگ در بر گرفته شده است.

جزوه قرآنی عثمان بن حسین و راق

یکی از شاهکارهای هنر خوشنویسی و تذهیب دوره سلجوقی، جزوات قرآنی است که توسط عثمان بن حسین و راق غزنوی در سال های ۴۶۲ تا ۴۶۶ هجری قمری کتابت و تذهیب شده است. تنها اثر رقم دار این هنرمندسی جزء کامل قرآن نفیسی است که در کتابخانه آستان قدس رضوی نگهداری می شود. این اثر در سال ۱۴۶۱ ق. / ۵۹۶ ه. ق. توسط علی بن ابی الفضل بن علی الحاجی البصرانی به ساخت مقدس رضوی اهدا شده است.

اهمیت این مصحف افزون بر کیفیت عالی خط کوفی و تذهیب آن، در این است که کاتب در پایان اجزای رقم خویش را به خط ثلث ممتاز نوشته و این نشان از نخستین کاربردهای خطوط اصول در کتابت قرآن دارد.

کهن ترین قرآن وقفی تاریخ دار

کهن ترین قرآن تاریخ دار حرم رضوی را کشواد بن املاس، در سال ۳۱۷ ش / ۳۲۷ ق. وقف حرم رضوی کرده است. به عبارت دیگر، قدمت قدیمی ترین قرآن وقف شده به حرم رضوی را باید ۱۰۸۳ سال بدانیم. کشواد، واقف این قرآن احتمالاً از شاعران مداح اهل بیت علیه السلام بوده است. این نکته را این شهر آشوب در کتاب «معالم العلماء» ذکر کرده است. قرآن وقفی کشواد، از نظر داشتن تاریخ، سومین قرآن قدیمی نوشته شده روی کاغذ در جهان محسوب می شود و تنها قرآن قرن چهارم هجری است که مشخصات دقیق آن را در حاشیه اش نوشته اند. برخی احتمال می دهند کاتب این نسخه نفیس، خود کشواد بن املاس باشد.

قرآن ابوالبرکات

ابوالبرکات علی بن الحسین الحسینی یکی از عالمان و ادیبان مهم شیعه در قرن چهارم و ربع اول قرن پنجم هجری در خراسان بوده است. جست و جوی منابع تاریخی نشان می دهد که وی شیعه امامی اثنی عشری، از عالمان و ادیبان خراسان و ساکن نیشابور بوده است. افزون بر ذکر نام و اشعارش در آثار ابومنصور ثعالبی متوفای

قرآن وقفی کشواد، از نظر داشتن تاریخ، سومین قرآن قدیمی نوشته شده روی کاغذ در جهان محسوب می شود و تنها قرآن قرن چهارم هجری است که مشخصات دقیق آن را در حاشیه اش نوشته اند